

До спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07
Класичного приватного університету
(69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б)

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію **Курилюка Юрія Богдановича** «**Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України**», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність теми дисертації зумовлена декількома чинниками.

По-перше, зовнішніми загрозами прикордонній безпеці Україні від тероризму, порушення територіальної цілісності, кіберзлочинності, незаконної міграції, контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, незаконного переміщення товарів і транспортних засобів, ухилення від сплати податків та встановлених платежів, організованої злочинності, легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом. Крім того, гібридними загрозами з боку Російської Федерації, які впливають на політичну та економічну обстановку в державі, безпеку і громадський порядок, а також на зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

По-друге, внутрішніми загрозами прикордонній безпеці, що виходять від тіньової економіки, збройного конфлікту, а також осіб, причетних до терористичних, екстремістських і радикальних угруповань, які перетинають адміністративної межу з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим і лінію розмежування з тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях. Вказані загрози зумовлені організованою діяльністю суб'єктів господарювання і криміналітету, спрямованою на незаконний експорт тютюнових виробів і алкогольних

напоїв, бурштину, деревини і лісоматеріалів, мінімізацію митних платежів, крадіжки інтелектуальної власності, вивезення через кордон України зброї, боєприпасів і вибухових речовин, викрадених транспортних засобів, культурних та історичних цінностей, а також спрямовані на забезпечення нелегальної трудової міграції, частина з якої пов'язана з торгівлею людьми, наданням сексуальних послуг, незаконною трансплантологією органів і тканин людини.

По-третє, проблема забезпечення правопорядку в прикордонній сфері залишається мало розробленою у кримінології і суміжних науках кримінально-правового циклу, бракує цілісного уявлення про злочинність у прикордонній сфері, закономірності його детермінації, а також запобігання і протидії.

По-четверте, неналежним рівнем взаємодії і низькою спроможністю суб'єктів інтегрованого управління кордонами щодо протидії протиправним проявам на державному короні.

По-п'яте, обсягом заподіяної шкоди економіці України, національній безпеці, здоров'ю населення.

Актуальність роботи визначається її відповідністю положенням державної політики у секторі безпеки і оборони, а також у сфері здійснення правоохоронної діяльності, зокрема, визначених Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020р.); Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України (Указ Президента України від 14 березня 2016 р.); Стратегії розвитку Державної прикордонної служби України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р.); Стратегії державної міграційної політики України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р.); Стратегії інтегрованого управління кордонами (розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р.).

Дисертація виконана відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр. (затверджених загальними зборами

Національної академії правових наук України 3 березня 2016 р.), а також науково-дослідної роботи ВНЗ «Національна академія управління» на 2014-2019 рр. на тему «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права ЄС» (номер державної реєстрації: 0114U006593).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Курилюка Юрія Богдановича* «Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України» має вагомим суспільно-політичне значення для удосконалення превентивної діяльності органів охорони правопорядку в прикордонній сфері, є своєчасною і перспективною для подальших розробок.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується опрацюванням чинних нормативно-правових актів з питань безпеки і оборони, інтегрованого управління кордонами, протидії різним видам правопорушень у прикордонній сфері, використанням значного масиву літературних джерел, відомостей статистичної звітності правоохоронних і судових органів України, врахуванням зарубіжного досвіду протидії злочинності в прикордонній сфері (США, держав-членів ЄС, Китаю, Мексики тощо), а також зібраними і використаними за результатами авторських емпіричних досліджень науковими доказами, приведеною аргументацією на користь суджень дисертанта, належною апробацією одержаних результатів, актами впровадження.

Основні результати дослідження оприлюднені на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема на таких: «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків» (м. Харків, 2014 р.); «Правова політика України: питання теорії та практики» (м. Київ, 2014 р.); «Історія, сучасність та перспективи розвитку Державної прикордонної служби України та охорони державного кордону» (м. Київ, 2015 р.); «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законодавчій та правозастосовній діяльності» (м. Харків, 2015 р.); «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових

формувань України» (м. Хмельницький, 2015, 2016 рр.); «Кримінально-правові та криминологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 2016, 2017 рр.); «Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування» (м. Харків, 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2017, 2018, 2019 рр.); «Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації» (м. Харків, 2017 р.); «Міграційна дилема» (м. Душанбе, Таджикистан, 2017 р.); «Проблематика реалізації прав іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України» (м. Київ, 2017 р.); «Освітньо-наукове забезпечення складових сектору безпеки і оборони України» (м. Хмельницький, 2017, 2018, 2019 рр.); «Митна політика України: економічні та правові аспекти» (м. Запоріжжя, 2018 р.); «Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності» (м. Харків, 2018 р.); «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)» (м. Київ, 2018 р.); «Фіскальна політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки» (м. Ірпінь, 2018 р.); «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України» (м. Дніпро, 2018 р.); «Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми» (м. Івано-Франківськ, 2019 р.); «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України» (м. Харків, 2019 р.). Крім того, у 2018 р. дисертантом особисто організовано та проведено у м. Львів круглий стіл на тему «Особливості адміністративного судочинства України з приводу затримання та вислання іноземців та осіб без громадянства».

У додатках до дисертації (С. 456-462) містяться акти реалізації результатів дисертаційного дослідження Ю.Б. Курилюка, зокрема, Комітету Верховної Ради України з питань забезпечення правоохоронної діяльності (від 15.06.2020); Адміністрації Державної прикордонної служби України (від 29.05.2020 р.); Державної міграційної служби України (від 01.06.2020 р.);

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (від 26.06.2020 р.); ВНЗ «Національна академія управління» (від 17.06.2020 р.).

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації підтверджується обраною методикою дисертаційного дослідження та його емпіричною базою. Для досягнення поставленої мети з урахуванням об'єкта та предмета дослідження використані загальнонаукові і спеціальні методи пізнання. Обґрунтовано для вирішення яких задач в роботі використовують методи юридичної лінгвістики, герменевтики та логіко-семантичного аналізу (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.4, 3.4, 4.1), формально-логічний метод (підрозділи 1.3, 2.2-2.4, 3.1-3.4, 4.3, 4.4), системно-структурний і системно-функціональний методи (підрозділи 1.4, 3.1-3.4), метод моделювання (підрозділи 3.1) та інші методи (С. 23-24).

В основу висновків та рекомендацій за матеріалами дисертації покладено відомості Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральної прокуратури України, статистичні дані Державної прикордонної служби України та Національної поліції України, а також матеріали узагальнення 544 кримінальних проваджень про злочини в прикордонній сфері, 9419 справ про адміністративні правопорушення в прикордонній сфері, результати опитування 412 прикордонників і 117 поліцейських, результати формалізованого інтерв'ювання 952 осіб, які перетинали державний кордон України (С. 24-25).

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 63 наукових працях, серед яких: одна одноособова монографія і розділ в одній колективній монографії, двадцять дві статі, вісім з яких у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, включених до міжнародних наукометричних баз даних і одна стаття у виданні, індексованому у Web of Science Core Collection, а

також двадцять чотири тези наукових повідомлень у збірниках матеріалів відповідних наукових заходів, і п'ятнадцять праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Зміст автореферату та основні положенням дисертації – ідентичні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, переліку умовних позначень, чотирьох розділів, що містять шістнадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (659 найменування на 64 сторінках), 10 додатків (на 25 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 472 сторінки, із них основний текст – 383 сторінки.

Новизна положень, які виносяться на захист. Наукова новизна дисертації полягає формуванні концепції забезпечення правопорядку у прикордонній сфері України, визначенні організаційно-правових засад протидії злочинам, що вчиняються у сфері охорони державного кордону України та розробленні рекомендацій із удосконалення правоохоронної діяльності державних органів у сфері національної безпеки.

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що становлять її новизну, належать:

– розроблене поняття правопорядку у прикордонній сфері, а також розкрито його значення для забезпечення національної безпеки України (С. 26);

– сформульоване визначення корупційної злочинності прикордонників як сукупності корупційних злочинів, що вчиняються військовослужбовцями та працівниками Держприкордонслужби під час реалізації ними законодавства України про державний кордон у відносинах з особами, які перетинають державний кордон або межі тимчасово окупованої території України, а також під час взаємодії із співробітниками інших державних інституцій, які здійснюють контрольні функції в прикордонному просторі (С. 36);

– створена система злочинів і адміністративних правопорушень у прикордонній сфері;

- представлені критерії розмежування злочинів та адміністративних правопорушень у прикордонній сфері України (С. 27);
 - надані пропозиції щодо пріоритетів діяльності Держприкордонслужби у сфері охорони державного кордону України;
 - судження про необхідність систематизації та уніфікації розгалуженого законодавства у сфері охорони державного кордону України.
 - кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє злочини у прикордонній сфері;
 - уявлення про глобальні загрози прикордонній безпеці України.
- Заслуговують на увагу пропозиції дисертанта щодо:
- зміни правового статусу Державної прикордонної служби України з правоохоронного органу спеціального призначення на орган охорони правопорядку (С. 114-115);
 - уточнення назви та структури розділу XIV Особливої частини КК України (С. 200-208);
 - посилення відповідальності міжнародних пасажирських перевізників за переміщення нелегальних мігрантів (С. 357-358, додаток Б).

Аналіз змісту дисертації свідчить про те, що автором розроблено низку нових теоретичних положень, або удосконалено існуючі знання щодо всебічного забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України.

Так, у розділі 1 «**Поняття та особливості правопорядку в прикордонній сфері**», який складається з чотирьох підрозділів, розкрито теоретико-методологічні засади дослідження, значення державного правопорядку для забезпечення правопорядку, сформульовано авторський підхід щодо понять прикордонної сфери (С. 52), прикордонної безпеки (С. 65), правопорядку в прикордонній сфері (С. 66), охарактеризовано систему нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність щодо забезпечення правопорядку в прикордонній сфері (С. 67-90), а також визначено ознаки й систему органів охорони правопорядку України (С. 90-106) та місце Державної прикордонної служби в цій системі (С. 107-118).

Під правопорядком у прикордонній сфері пропонується розуміти: «режим соціального простору, врегульованого законодавством про державний кордон, що покликаний забезпечити належний збалансований стан захищеності суспільних відносин від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваним цим законодавством інтересам людини, суспільства й держави» (С. 66, 119). На думку дисертанта, правопорядок в прикордонній сфері є «наріжним каменем» міцного фундаменту прикордонної безпеки держави, адже якщо забезпечується прикордонна безпека, тоді існує належний правовий порядок, а якщо порушується правопорядок – порушуються відносини, що пов'язані з прикордонною безпекою. При цьому, такі категорії як «прикордонна безпека держави» і «правапорядок у прикордонній сфері» об'єднує соціальний простір правової захищеності людини, суспільства й держави, за якої органи охорони правопорядку і місцевого самоврядування, у тісній співпраці з громадськістю формують та охороняють фундаментальні основи суспільного буття держави шляхом створення системи умов для недопущення відповідних внутрішніх і зовнішніх загроз (С. 119-120).

У Розділі 2 «Вплив глобалізації на правопорядок у прикордонній сфері України», що складається з чотирьох підрозділів, визначено ознаки (С. 133) та систему (С. 135) глобальних загроз прикордонній безпеці держави, розкрито кримінологічне бачення поняття «глобалізація» (С. 134) та її вплив на правопорядок в прикордонній сфері (С. 124-129, 134), а також охарактеризовано та розкрито проблеми і вплив на правопорядок в прикордонній сфері: нелегальної міграції та злочинності мігрантів (С. 136-149), порушення митних правил і контрабанди (С. 150-162) та корупції прикордонників (С. 163-191).

Під злочинністю мігрантів запропоновано розуміти – «сукупності передбачених законом про кримінальну відповідальність злочинів, що вчиняються у визначеному часовому проміжку та на певній території

особами, які відповідно до міжнародно-правових актів і національного законодавства визнаються мігрантами» (С. 139).

На підставі статистичного аналізу встановлено, що злочинності мігрантів характерні стабільність її кількісно-якісних показників і певна структурна одноманітність, а також залежність від кількості мігрантів, які перебувають у певний проміжок часу у відповідному адміністративно-територіальному просторі (С. 140), а також констатовано, що «сама нелегальна міграція не становить значної загрози правопорядку в прикордонній сфері, за виключенням тих обставин, якщо вона супроводжується іншою протиправною поведінкою, наприклад, використанням підроблених або чужих документів, корупцією або контрабандою» (С. 142).

За результатами аналізу рівня зареєстрованих правопорушень встановлено, що одним з правопорушень у митній сфері, яке спричиняє найбільшу проблему та вимагає виділення прикордонниками значних як людських, так і фінансових ресурсів, є незаконне переміщення через державний кордон тютюнових виробів (С. 151). Ця проблема складається з багатьох складових, зокрема таких як злочинні угруповання, які контролюють виробництво контрафактних сигарет, ухилення від сплати податків і, зрештою, незаконне їх переміщення з однієї держави до іншої (С. 151), що детермінується «низьким рівнем відповідальності та генерованою величезною матеріальною вигодою у цій сфері» (С. 152).

Відзначено, що розв'язання проблем нелегальної міграції та порушення митних правил має здійснюватися комплексно, за чіткою і виваженою взаємодією компетентних державних інституцій та виконанням кожним із них визначених законодавством України завдань. Гармонізація законодавства щодо запобігання порушенню митних правил, потребує звернення на ту обставину, що саме існування кари не забезпечує ефективного виконання цього завдання. Суспільству та державі все більше доводиться окремо зосереджуватися на виконанні задач щодо запобігання протиправним

діянням, що викликає потребу відповідного законодавчого та комплексного супроводження та недопущення глобальних загроз правопорядку в прикордонній сфері (С. 149, 162).

Особливу увагу приділено характеристиці корупційної злочинності прикордонників, під якою запропоновано розуміти – «сукупність корупційних злочинів, що вчиняються у визначеному часовому проміжку військовослужбовцями та працівниками Держприкордонслужби під час реалізації ними законодавства України про державний кордон у відносинах з особами, які перетинають державний кордон або межі тимчасово окупованої території України, а також під час взаємодії із співробітниками інших державних інституцій, які здійснюють контрольні функції в прикордонному просторі» (С. 168).

Розділ 3 «Правопорушення в прикордонній сфері: характеристика, види, відмежування» складається з чотирьох підрозділів.

У цьому розділі проаналізовано існуючу систему злочинів та адміністративних правопорушень в прикордонній сфері, розкрито авторський підхід щодо критеріїв і ознак, за якими варто їх відмежовувати (С. 197-246). Відзначено, що родовим об'єктом злочинів та адміністративних правопорушень у прикордонній сфері варто вважати суспільні відносини, що забезпечують встановлений і врегульований законодавством про державний кордон збалансований стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваних інтересів людини, суспільства й держави (прикордонну безпеку держави) (С. 206). Суспільну небезпеку визнано ознакою (критерієм), притаманним не лише для злочинів, але й для адміністративних правопорушень, і різницю між ними запропоновано шукати через ступінь (об'єм, розмір, рівень тощо) суспільної небезпеки, а спільні риси – через характер суспільної небезпеки (С. 212).

Піддано аналізу складу злочину, передбаченого ст. 332-2 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 204-1 КУпАП, що встановлюють відповідальність за незаконне перетинання державного

кордону України (С. 213-226), а також складів злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, та адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 204-2 КУпАП (С. 239-252). Визначено ознаки, за якими відповідні злочини відмежовуються від адміністративних правопорушень. Приділено значну увагу їх деліктологічній характеристиці (С. 227-238, 253-260). Доведено, що більшість незаконних перетинань державного кордону вчиняють не ті нелегальні мігранти, про яких, як правило, думається в суспільстві, а українці та громадяни з держав пострадянського простору, що є тою обставиною, яка вимагає значного корегування прикордонної політики, у т.ч. в частині забезпечення правопорядку в прикордонній сфері (С. 239). Також наголошено, що запровадження відповідного порядку в'їзду/виїзду на/з ТОТ України та встановлення за його порушення адміністративної (ст. 204-2 КУпАП) і кримінальної (ст. 332-1 КК України) відповідальності зумовлене необхідністю забезпечення особливого правового режиму, встановленого на ТОТ України, недопущення потрапляння на материкову частину різного роду протиправних проявів, задля чого був запроваджений прикордонний режим, а також необхідністю забезпечення проходження тимчасового прикордонного контролю особами, які безперешкодно потрапляють через неконтрольовані ділянки державного кордону на ТОТ України, з подальшим прямуванням на підконтрольну Україні територію (С. 284-285).

Окремому аналізу піддано правопорушення, що полягає у використанні завідомо підробленого документа під час перетинання державного кордону України, відповідальність за яке передбачена ч. 4 ст. 358 КК України (С. 261-238). Доводиться, що з 28 квітня 2018 р. це діяння декриміналізовано внаслідок внесених змін до диспозиції ст. 204-1 КУпАП, якими встановлено адміністративну відповідальність за незаконне перетинання (спробу незаконного перетинання) державного кордону України з використанням підробленого документа (С. 277-281).

У розділі 4 «Кримінологічне забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України» складається з чотирьох підрозділів, в одному з яких досліджені деякі аспекти взаємозв'язку кримінологічних та адміністративно-деліктних засад запобігання злочинності у прикордонній сфері та констатовано, що адміністративно-юрисдикційна діяльність органів охорони державного кордону під час виконання ними визначених законодавством функцій має значний кримінологічний потенціал (С. 287-293); розкрито зміст і авторське бачення поняття кримінологічного забезпечення правопорядку в прикордонній сфері (С. 294-303).

Кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злочин у прикордонній сфері України, здійснено через характеристику осіб, які вчинили незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України), та відзначено, що особу, яка вчиняє правопорушення в прикордонній сфері можна віднести до ситуативно-деліктного типу, оскільки така особа вчиняє правопорушення (подекуди неодноразово) не у зв'язку із стійкими антисупільними установками й уявленнями, а через внесення у життєдіяльність прикордоння негативної спрямованості, ведення способу життя на межі соціально прийнятнього. У ній поєднуються риси правопорушника з особливостями законослухняного громадянина (С. 303-325).

У ході дослідження детермінації злочинів у прикордонній сфері встановлено, що сучасний розвиток злочинності визначається трьома ключовими тенденціями, що формують природу злочинності в сучасному суспільстві, у т.ч. і в прикордонній сфері: криміналізацією свідомості внаслідок деформацій правової культури; розривом традиційних соціальних зв'язків між людьми в контексті масової міграції та соціальної поляризації суспільства; деструктивним сприйняттям реальності внаслідок руйнування традиційної для теперішнього суспільства системи цінностей (С. 343). Доводиться, що детермінанти злочинів у прикордонній сфері є притаманними не лише для злочинів у зазначеній сфері, але і більшою мірою

є характерними для адміністративних правопорушень в прикордонній сфері, що вимагає наявності цілої системи продуманих і планових заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію, послаблення та усунення негативних чинників протиправної діяльності у досліджуваній сфері (С. 348).

Обґрунтовується необхідність як основного завдання загального запобігання злочинам у прикордонній сфері вирішити проблеми фінансування органів Державної прикордонної служби України через уповноваження їх надавати деякі адміністративні послуги, пов'язані з прикордонним контролем (С. 352-355). Відстоюється позиція щодо внесення змін і доповнень до чинного КК України в частині призначення іноземцям покарань, що не пов'язані із позбавленням волі, а також поводження з іноземцями, які звільняються з установ виконання покарань після позбавленням їх волі (С. 355-356). Пропонується внести низку змін до інших законодавчих актів, що на думку автора дадуть змогу підвищити запобіжний вплив на злочинність в прикордонній сфері: посилення відповідальності за перевезення міжнародними перевізниками нелегальних мігрантів (С. 357-358, додаток Б), обов'язкового проведення поліграфічного дослідження визначеної групи прикордонників (С. 359-360) тощо.

Належна увага приділена визначенню критеріїв оцінки ефективності запобігання правопорушенням у прикордонній сфері (С. 361-366).

Значення результатів дисертаційного дослідження для практики забезпечення правопорядку в прикордонній сфері. Практична значимість роботи полягає в тому, що сформульовані в ній положення, висновки і рекомендації вже використані:

– у *законодавчій діяльності* в частині встановлення адміністративної відповідальності за невиконання рішення про заборону в'їзду в Україну, посилення відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, а також збільшення строку накладення стягнення за цими справами, зміни їх підсудності й встановлення строку складання

протоколу про адміністративне правопорушення (довідка Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 15 червня 2020 р.);

– в діяльності правоохоронних органів в частині опрацювання автором затверджені наказами МВС і зареєстровані в Мін'юсті інструкції та порядки про: здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення; тримання затриманих осіб в місцях тимчасового тримання; заборони іноземцям та особам без громадянства в'їзду в Україну; взаємодії з Державною міграційною службою з питань роботи з шукачами захисту тощо (листи Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29 травня 2020 р. та Державної міграційної служби України від 01 червня 2020 р.);

– в освітньому процесі – під час підготовки матеріалів і проведення навчальних занять в навчальних закладах органів охорони кордонів (акт Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького від 26 червня 2020 р.) та інших закладів вищої освіти (акт ВНЗ «Національна академія управління» від 17 червня 2020 р.).

Вищевикладене дає підстави для загальної позитивної оцінки дисертації *Курилюка Юрія Богдановича «Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України»* як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Відмічаючи позитивні сторони рецензованої роботи, **слід звернути увагу на деякі дискусійні положення і зробити низку критичних зауважень, зокрема:**

1. Здобувачем розроблено два нові поняття «правопорядок у прикордонній сфері» і «прикордонна безпека держави». Судячи із авторського розуміння, зміст цих понять (сукупність істотних ознак, в яких виражається їх предмет і полягають відмінні ознаки із іншими суміжними поняттями) співпадає, натомість обсяг залишається доволі розмитим. Можна сказати, що вони співпадають за змістом, частково перехреснюються і

текстуально дублюються, одне поняття визначається через інше, що суперечить вимогам формальної логіки та правилам формулювання визначень понять.

Так, за словами дисертанта під *прикордонною безпекою* держави розуміється **«збалансований стан захищеності суспільних відносин у прикордонній сфері від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваним законодавством про державний кордон інтересам людини, суспільства й держави»** (виділення Б.Г.). Тоді як *правопорядок у прикордонній сфері* – «це режим соціального простору, врегульованого законодавством про державний кордон, що покликаний забезпечити належний **збалансований стан захищеності суспільних відносин від зовнішніх і внутрішніх загроз охоронюваним цим законодавством інтересам людини, суспільства й держави»** (С. 65-66 дис). Також показово, що новий авторський термін «режим соціального простору» залишається без тлумачення і пояснень.

Для обґрунтування самостійного статусу вказаних понять доцільно було б вказати на їх відмінні ознаки, провести розмежування, довести їх значення для фундаментальних і прикладних кримінологічних досліджень. Замість цього, автор навпаки наголошує на їх спорідненості, робить доволі абстрактні умовиводи з приводу того, що їх «об'єднує соціальний простір правової захищеності людини, суспільства й держави, за якої органи охорони правопорядку і місцевого самоврядування, у тісній співпраці з громадськістю формують та охороняють фундаментальні основи суспільного буття держави шляхом створення системи умов для недопущення відповідних внутрішніх і зовнішніх загроз» (С. 66).

Не вносить ясності щодо змісту концепції дисертації судження Курилюка Ю.Б. з приводу того, що метою прикордонної безпеки є не тільки забезпечення недоторканності державного кордону, але й також забезпечення інтересів і потреб людини, суспільства, держави в прикордонній сфері, **тоді як метою діяльності уповноважених державних інституцій у цій сфері є забезпечення прикордонної безпеки, при цьому забезпечення**

правопорядку вважається одним із напрямів їх діяльності, підпорядкованим головному завданню: забезпечення прикордонної безпеки (виділення наше Б.Г.) (С. 65).

Насамперед, убачається неточність у визначенні мети прикордонної безпеки. Річ у тім, що згідно із ст. 2 Закону України від 04.11.1991 № 1777-ХІІ «Про державний кордон України» захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки. Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України» національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. У преамбулі до Закону України «Про державний кордон України» вказано, що державна політика у сфері захисту державного кордону України» полягає у зміцненні безпеки народів України, виходячи із принципів непорушності державних кордонів, які є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України. Звідси слідує, що **метою прикордонної безпеки є забезпечення непорушності державного кордону України, захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності та єдності України.** Захищеність життєво важливих інтересів суспільства, інтересів, прав і свобод людини і громадянина від впливу загроз – становить зміст поняття «громадська безпека і порядок» (ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»).

Крім того, нечіткість головної ідеї дисертації у частині використання понять «правопорядок у прикордонній сфері» і «прикордонна безпека держави» як рівнозначних, серйозно ускладнює оцінку концепції дисертації, її змісту, пізнавальних меж, придатності для встановлення закономірностей, а також оцінку поглядів автора на предмет цілісності, обґрунтованості та переконливості.

2. Важко погодитися із визначеним автором у підрозділі 2.3 переліком основних глобальних загроз прикордонній безпеці, серед яких вказано нелегальна міграція; порушення митних правил (контрабанда зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, незаконне переміщення сигарет тощо); терористична діяльність; збройна агресія країн і анексія державних територій, а також корупція прикордонників (с. 134-135).

Згідно із ч. 5 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки і оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони.

Відповідно до пункту 10 Стратегії національної безпеки України БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, сучасна модель глобалізації містить умови для поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо.

У Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2020 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 року № 687-р, основними загрозами у сфері прикордонної безпеки, серед іншого, названо незаконна зміна державного кордону України, транскордонна злочинність, а також гібридні загрози, які впливають на політичну та економічну обстановку в державі, безпеку і громадський порядок, а також на зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

Крім того, у Декларації тисячоліття ООН, прийнятій у 2000 р. 189-ма країнами, у тому числі Україною, основним викликом світового масштабу

названо негативні наслідки глобалізації, а ключовими проблемами для світової спільноти визнано забезпечення безпеки, міжнародний тероризмом; транснаціональну злочинність в усіх її проявах, включаючи торгівлю людьми і відмивання «брудних грошей»; незаконний обіг наркотиків, стрілецької зброї і легкого озброєння та ін.

Під час публічного захисту незайве пояснити, чому до переліку основних глобальних загроз прикордонній безпеці України не віднесено незаконну зміну державного кордону України, міжнародну злочинність, наркоторгівлю, торгівлю людьми, кіберзлочинність, легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження, проникнення на територію України членів екстреміських та фундаменталістських організацій, поширення впливу транснаціональних злочинних організацій?

Складно зрозуміти, чому дисертант не убачає гібридних загроз прикордонній безпеці України з боку Російської Федерації та інших держав?

На жаль, предметом дисертаційного дослідження не стали навіть указані автором терористична діяльність та збройна агресія. Водночас, згідно із ст. 2 Закону України «Про державну прикордонну службу» цей правоохоронний орган спеціального призначення бере участь у боротьбі з організованою злочинністю, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України.

3. Не можна погодитися із авторським розумінням кримінологічної характеристики злочинності мігрантів в Україні, викладеним у положеннях наукової новизни, що тлумачиться як «сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність злочинів, що вчиняються у визначеному часовому проміжку та на певній території особами, які відповідно до міжнародно-правових актів і національного законодавства визнаються мігрантами» (С. 29).

Кримінологічна характеристика злочину (злочинів) – це **сукупність відомостей (достатня інформація) про кількісні, якісні та кількісно-якісні показники злочинів, детермінанти їх учинення**, а також даних, що характеризують особу злочинця та жертву злочину, необхідних для розроблення заходів запобігання таким злочинам.

Неоднозначно сприймається авторське розуміння глобалізації, з кримінологічної точки зору, «як об'єктивно-суб'єктивного суперечливого процесу, під час якого мають місце антикриміногенні (позитивні) та криміногенні (негативні) сторони й наслідки, що виявляються в різних сферах суспільного життя, у тому числі прикордонній», оскільки воно невдало сконструйоване, важко збагнути його кримінологічний зміст і значення для пізнання та пояснення злочинів, що вчиняються у прикордонній сфері.

4. У підрозділі 4.1 «Особливості кримінологічного забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України» спостерігається розходження між назвою підрозділу і його змістом. Так, на багатьох сторінках ведеться полеміка про зміст, цілі, структуру, суб'єктів профілактики і запобігання злочинності у теорії кримінології та деліктології, аналізуються точки зору з приводу кримінологічного забезпечення правопорядку. І тільки наприкінці підрозділу автор обмежився переліком основних ознак кримінологічного забезпечення правопорядку у прикордонній сфері та сформулював його визначення (С. 302-303). Мабуть є сенс розкрити особливості такого забезпечення.

5. Аналогічний недолік має місце і в підрозділі 4.3 «Детермінація злочинів у прикордонній сфері України», де на стор. 325 – 346 здійснено огляд підходів до розуміння злочинності, організованої злочинності, злочинності у прикордонній сфері, викладено доволі абстрактні судження про криміналізацію суспільства та криміналізацію особистості, причини корупції тощо. І тільки на стор. 346 буквально по одному абзацу і в дуже загальних рисах описані соціально-економічні, соціально-політичні,

організаційно-управлінські, правові, соціально-психологічні детермінанти досліджуваних злочинів. Іншими словами, детермінуючий комплекс злочинів, що вчиняються у прикордонній сфері залишився малодослідженим і фактично нерозкритим.

6. Є питання до змісту і структури підрозділу 4.4 «Запобігання злочинам у прикордонній сфері України та оцінка його ефективності», пов'язані з тим, що у ньому не розглянута система запобігання досліджуваним злочинам, не розкрито механізм застосування заходів захисту державного кордону України, державного суверенітету, територіальної цілісності від злочинних посягань. Зокрема, не визначена сама модель запобігання, стратегія і тактика запобіжної діяльності, цілі та об'єкти запобіжного впливу, склад суб'єктів та їх повноваження, відсутня чітка структура заходів, не розглянуто питання координації та взаємодії, міжнародної співпраці, не сформульовано очікувані результати та індикатори їх досягнення. Доцільно було б надати рекомендації щодо специфіки запобігання окремим видам злочинів, які вчиняються у прикордонній сфері України.

Оминається увагою важлива проблема щодо забезпечення правопорядку у прикордонній сфері та протидії злочинності на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей, а також на прилеглий території до адміністративної межі з АР Крим.

7. Треба пояснити, у чому полягає різниця між поняттями кримінологічне забезпечення правопорядку у прикордонній сфері України (підрозділ 4.1) і запобігання злочинам у прикордонній сфері (підрозділ 4.4), оскільки вони повністю збігаються за змістом. За словами дисертанта, кримінологічне забезпечення правопорядку є одним із напрямів діяльності суб'єктів запобігання злочинності, що включає сукупність заходів із запобігання злочинам у прикордонній сфері, реалізується через державний механізм впливу на причини та умови злочинних проявів і т.д. (С. 302).

І останнє. Викладені результати емпіричного дослідження у формі горизонтальних рядків (с. 272, 307-322) за своїм змістом і оформленням не є статистичними таблицями, оскільки у них відсутні перетинання граф і рядків у клітині таблиці, в яких має бути вписана цифрова інформація, немає статистичного підмету і статистичного присудку.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Проведений аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає можливість зробити висновок про те, рецензована робота містить наукові положення і науково-обґрунтовані результати в галузях адміністративного права, кримінального права та кримінології, що у сукупності вирішують важливу проблему забезпечення правопорядку та запобігання злочинам у прикордонній сфері України.

Висновок. Дисертація за темою «Адміністративно-правові та кримінологічні засади забезпечення правопорядку в прикордонній сфері України» **відповідає** вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (у редакції від 26.11.2019 р.), а її автор, **Курилюк Юрій Богданович**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
завідувач кафедру кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
12.10.2020 р.

Б.М. Головкін

Підпис	<i>Головкін Б.М.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>[Signature]</i>
	<i>10. 2020</i> р.